

ISBN: 978-973-666-539-4

LIBRARIA
NR. 2
EDUCATIVĂ

Alphonse Daudet

La Doulou / Durerea

Editura Universității "Stefan cel Mare"
din Suceava

Alphonse Daudet

La Doulou / Durerea

Traducere de Irina Devderea și Ancaș-Elena Chițu

Ediție îngrijită și prefațată de Daniela Hăisan

Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava

Colectia TRADUCTIO nr. 2

Referenți științifici: Prof. univ. dr. Muguraș Constantinescu, Conf. univ. dr. Raluca-Nicoleta Balașchi (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DAUDET, ALPHONSE

La Doulou = Durerea / Alphonse Daudet ; trad. de Irina Devderea și Ancuța-Elena Chițu : ed. ingrij. și pref. de Daniela Häisan. - Suceava : Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-973-666-539-4

I. Devderea, Irina (trad.)

II. Chițu, Ancuța-Elena (trad.)

III. Häisan, Daniela (ed.) (pref.)

821.133.1

Ediția originală: Alphonse Daudet, *Œuvres complètes illustrées*, Édition *Ne varietur*, *La Doulou (La Douleur)* (1887-1895), Librairie de France, 110, Boulevard de Saint-Germain, Paris, 1930

Traducere realizată în colaborare cu studențe de la masteratul Teoria și Practica Traducerii, Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (promoția 2018): Florentina Andrioaie, Emima Genoveva Andrei Codău, Andreea Escaru Motfoleau, Viorica Luca, Liliana Lupașcu, Cristina Runçan, Alexandra Sfichi, Elena Sfichi

Coperta: Vlad Toma (ilustrație de Octav Voroniu)

Copyright © 2018 Editura Universității „Ștefan cel Mare”

Tiparul a fost executat la
Tipografia Universității „Ștefan cel Mare” SUCEAVA

Prefață

Alphonse Daudet este astăzi, paradoxal, un clasic nelipsit din bibliografiile școlare (atât din Franța, cât și din România), dar totodată un autor din ce în ce mai neglijat de critică pe motiv de desuetudine. Posteritatea îl asociază îndeosebi cu două dintre creațiile sale: *Tartarin din Tarascon* (protagonist al unei trilogii¹ eroi-comice) și povestirile apărute mai întâi în periodice (1866), apoi în volumul *Lettres de mon moulin* (1869/1879²), dar scrierile lui Daudet sunt foarte diverse, ca formă și conținut deopotrivă (poezie, proză scurtă, proză memorialistică, roman, text dramatic, musical, cronică, articole de fond pentru mai multe ziare etc.). Remarcăm, în afară de operele deja amintite, volumul *Les femmes d'artistes* (1874) și romanele *Jack* (1876) și *Sapho* (1884), care stau mărturie pentru virtuozitatea sa stilistică și pentru serenitatea umorului (aşa-zisul *humour blanc*) pe care-l practică. La baza „magiei stilului” său, a aceluia „seducător je ne sais quoi” (Daudet E., 1882: 155, 165) a stat un melanș unic între două influențe foarte precise (*i.e.* naturalismul și spiritul meridional întruchipat de *Félibrige*³).

¹ *Les aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon* (1872), *Tartarin sur les Alpes* (1885) și *Port-Tarascon* (1890).

² Geneza acestor povestiri urmează un traseu sinuos: pentru povestirile publicate în ziarul *L'Événement* sub pseudonimul Marie-Gaston, Daudet ar fi colaborat cu scriitorul Paul Arène; în 1869 apare la editura lui Pierre-Jules Hetzel o primă ediție *Lettres de mon moulin*, purtând subtitlul *Impressions et souvenirs*, pentru că zece ani mai târziu să apară ediția definitivă, care conținea sase povestiri în plus.

³ Asociație literară și culturală înființată pe 21 mai 1854 de către Frédéric Mistral și alți scriitori provenzali cu scopul de a promova valorile (limba, literatura) provenzale.

Născut pe 13 mai 1840 la Nîmes, al șaselea copil într-o familie burgheză, crescut cu privațiuni de toate felurile din cauza nepriceperii în afaceri a tatălui, Daudet are parte de o educație intermitentă, completată însă ulterior de multe călătorii revelatorii. De pe data de 1 noiembrie 1857, când își abandonează postul de dascăl la o școală din Alès (Gard, în sudul Franței) și se refugiază la Paris cu fratele mai mare, Ernest, Daudet se dedică în întregime scrisului: mai întâi ca jurnalist, apoi ca poet, dramaturg, romancier etc. Trebuie spus că Daudet a făcut parte cu adevărat din elita literară a vremii sale, atât prin succesul la public și la critici al operelor sale, cât și prin prietenia cu alți mari scriitori (*i.e.* de Goncourt, Turgheniev, Dickens⁴ etc.). Din nefericire, a fost și membru al unui altfel de club, neoficial, de asemenea în vogă în Franța secolului al XIX-lea, și anume cel al sifiliticilor literari, alături de Baudelaire, Flaubert, Maupassant și alții. În mod ironic, Daudet a contractat boala într-un mediu intelectual, beletristic (după unele surse, la vîrsta de 17 ani), de la o *lectrice de la cour*⁵. Tratată cu mercur, după moda vremii, boala a intrat o vreme în remisie pentru că, după ani și ani (temp în care Daudet își consolidase temeinic cariera și familia), să prolifereze într-un dureros sindrom neurologic de ataxie locomotrice care i-a marcat ultimii 13 ani din viață. Această suferință a fost minuțios înregistrată începând din 1885 într-un caiet: însemnări cu frecvență variabilă (uneori zilnice, alteori la distanță de câțiva ani) care conturează tabloul clinic al cumplitei patologii. Daudet încetează brusc tradiția acestor notițe cam cu trei ani înainte de deces (survenit pe 16 decembrie 1897) – nu se știe exact de ce, după cum nu se cunoaște exact dacă, în afară de escapism, de nevoie de eliberare cathartică prin scriitură, a mai existat și o altă motivație, de

⁴ Dickens îl numea „my little brother in France” [fratele meu mai mic din Franța] (Daudet A., 2016: vi – Prefață semnată de Julian Barnes).

⁵ Tânără angajată să spicuiască și dea citire cu voce tare (de obicei în saloane) cele mai recente publicații literare.

sorginte literară. Deși Daudet vorbea adesea (cu prieni și cu jurnaliști) despre un proiect care să valorifice însemnările, acesta nu a fost dus la bun sfârșit – cel puțin nu în timpul vieții sale. Abia în anul 1930 a acceptat văduva sa, Julia Allard, să dea spre publicare acest foarte personal manuscris: 50 de pagini de consemnări despre multiplele simptome și manifestări ale bolii, despre tratamentele vremii, despre alți „colegi de suferință” – în cele din urmă, despre condiția umană.

Acest autentic „memorial al durerii”, intitulat simplu *La Doulou*⁶, este un text atipic din mai multe puncte de vedere. Contrastează, în primul rând, prin ariditate și sobrietate, cu orice altceva scris vreodată de Daudet. În al doilea rând, nefiind ficțiune ci mai curând memorialistică (nici aceasta pe deplin), este lacunar și din punct de vedere epic, și diegetic, singura constantă a discursului narativ fiind cronologia. În sfârșit, informația brută este prezentată adesea codificat: autorul adresându-se, până la urmă, lui însuși, nu a avut nevoie să fie decât aproximativ inteligibil. Situându-se, prin urmare, la periferia nu numai a literarității, ci chiar a textualității, *La Doulou* nu a prezentat interes până în anul 2002 când scriitorul britanic Julian Barnes a readus-o în atenția publicului printr-un volum în care oferea nu numai propria versiune de traducere în limba engleză, ci și un aparat paratextual deosebit de bogat (de dimensiuni comparative cu cele ale textului în sine). Datorită lui Barnes, jurnalul lui Daudet a fost reabilitat, cel puțin pe piața literară anglofonă, fiind reconsiderat ca document literar de valoare, un „clasic în analele literare ale suferinței umane”⁷, iar Daudet însuși a fost redescoperit ca scriitor.

Colecția de însemnări despre care vorbim descrie cu lux de amănunte ravagile unui neurosifilis în stadiu terminal (fără totuși să menționeze nici măcar o dată în mod explicit cuvântul-tabu *sifilis*: sunt

⁶ În original în provensală: „durerea”.

⁷ Text de pe coperta a patra a traducerii realizate de Julian Barnes (ediția Vintage Classics, 2016) (t. n.).

preferați în schimb tehnicul *tuber dorsalis* sau termeni hiperonomici ca „boala măduvii” sau, mai simplu, „boala”). Evoluția maladiei este însorită de simptome dintre cele mai diverse: dureri atroce, pierderea progresivă a mobilității, disfuncții urologice, tulburări oculare (diminuarea acuității vizuale, diplopie sau vedere dublă, miodezopsie sau puncte plutoare) și auditive, afectarea memoriei și a concentrării, insomnie, stare de confuzie etc. Suferințele fizice sunt dublate de cele sufletești, cum ar fi angoasa degradării progresive, spaima instalării paraliziei și grija pentru felul în care boala afectă întreaga familie. La acestea se adaugă efectele adverse ale tratamentului cu o serie întreagă de substanțe administrate concomitent sau alternativ: mercur, laudanum, cloral, bromură, antipirină, acetanilidă, morfină. Remediile epocii (testate de către Daudet de la primul până la ultimul) urmău în linii mari trei direcții fundamentale: administrarea de sedative puternice, hidroterapia (dușuri și terapie termală) și dispozitive experimentale (cum ar fi dispozitivul lui Seyre, importat din Rusia, care presupune suspendarea de cap a bolnavului) – toate trei cu eficiență nesemnificativă sau chiar nulă.

Unele dintre cele mai tulburătoare observații privesc deteriorarea locomoției: în mod ironic, la început, când Daudet își aflase refugiul în redactarea notelor, era preocupat de calitatea lor și de faptul că boala i-ar putea afecta activitatea de scriitor, pentru ca spre final să descopere că însăși capacitatea de a ține în mâna un instrument de scris este serios pericolită. Cu toate acestea, regăsim în *La Doulou*, fie și sporadic, umorul, auto-persiflarea, vitalitatea care îl caracterizează pe autor. Mai mult, pentru a nu-și copleși apropiații (și nici eventualii cititori) cu suferințele sale, el își sublimiază calvarul într-o serie de metafore (v. omul-orchestră al durerii, tocilarul, marioneta defectă, Don Quijote rănit, barometrul, crucificatul etc.). Chiar și sub formă de notițe, narațiunea lui Daudet are miriade de nuanțe prin care surprinde nu doar esența suferinței sale, ci esența suferinței umane.

În volumul de față propunem o ediție bilingvă (franceză-română) a acestui text inedit, traducerea fiind realizată în perioada noiembrie 2017 – ianuarie 2018 de către un grup de studente în anul al doilea la Masteratul cu diplomă dublă Teoria și Practica Traducerii de la Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava). Demarată ca simplă activitate demonstrativă care să ilustreze *traducerea ca practico-teorie* (concept teoretizat de Irina Mavrodin, care a inspirat și titlul unui curs în cadrul masteratului menționat), acest proiect de traducere a evoluat treptat pe mai multe planuri: de la fragment la textul integral, de la traducere individuală la traducere colectivă, de la traducerea brută la complexul proces de revizuire și armonizare. Din căte știm, jurnalul lui Daudet nu a mai fost tradus până acum în limba română, ceea ce antrenează simultan plusuri și minusuri: pe de o parte, orice traducere în premieră este un câștig pentru cultura „receptoare”; pe de altă parte, ca orice *traducere-introducere* (și mai ales una efectuată sub imperiul didacticului, de către traducători în formare), această versiune este, poate nu neapărat „deficitară” (v. Berman, 1990), dar în orice caz, perfectibilă.

Trebuie reiterat faptul că *La Doulou* este un text care adresează traducătorului provocări multiple: greu încadrabilă într-un gen anume, colecția de însemnări este discutabilă și din punct de vedere textual (mai ales prin lipsa coerienței și chiar a coeziunii); neavând un public foarte clar vizat în afara autorului însuși și a apropiaților, mare parte din informația implicită pentru contemporanii lui Daudet riscă să rămână criptică pentru cititorii de azi; peste toate, vechimea textului nu pune doar probleme de registru, ci și de realități dispărute. Stilul cvasitelegrafic, multitudinea de puncte de suspensie, numeroasele elipse, folosirea constantă de abrevieri sau inițiale (X..., M. B., M. C., Mme C..., Mme L..., Mme S..., Mme T..., le commandant D..., le général P... etc.) au reprezentat tot atâtea capcane pentru traducătoare, care s-au străduit totuși să vadă în fragmentaritatea și lapidaritatea textului nu neapărat

un obstacol ci mai curând deschidere, libertate, promisiune⁸. Multitudinea de termeni medicali (unii ieșiti din uz) și, în general, de culturisme (e.g. *savate*), antrenează adesea prelungirea istmică a textului în paratext (*i.e.* introducerea unor note care să aducă lămuriri). În afară de aceste aspecte, textul lui Daudet mai este și destul de eterogen din punct de vedere lingvistic: citate în latină (*dictante dolore*) sau greacă (Μαθηματα – Πλαθηματα), cuvinte în italiană (*Il Crociato; carcere durro*) solicită, de asemenea, traducătorul (în acest caz, colectiv), în ipostaza sa de agent paratextual.

Însăși apartenența textului, fie și imprecisă, la genul autobiografic⁹, aduce cu sine o presiune suplimentară pe umerii, și aşa încercați, ai tălmăcitorilor: aceea de a contribui la revelarea, poate chiar deconspirarea omului¹⁰, nu doar a scriitorului Daudet. Până la ce detalii ar trebui corelate evenimentele prezentate în jurnal cu realitatea, surprinsă sau nu în arhivele vremii? Până la ce nivel se întrepătrund literatura și viața în *La Doulou*? (Deși nu-l putem bănuia pe Daudet de ficționalizare intenționată a însemnărilor, nu putem nici ignora, în cazul său, inseparabilitatea vieții de literatură¹¹, nu doar a literaturii de viață, aşa cum au declarat fratele său, fiul săi și el însuși). Textul cvasi-memorialistic expus aici este, fără îndoială, o narativă terapeutică, o confesiune căreia nu i se poate nega o pregnantă funcție cathartică. Întâmplător sau nu, deși în 1885, neurologul cel mai de seamă al vremii, J.-M Charcot, îl declarase pierdut, Daudet va mai trăi încă doisprezece ani, timp în care va scrie mai multe volume, inclusiv acest

⁸ V. Maurice Blanchot, care sugerează că fragmentarul conține întotdeauna o promisiune (cit. în Hill, 2012: 30).

⁹ Amplă „comedie interioară jucată cu ușile închise” (Lejeune, 1980).

¹⁰ V.textul autobiografic îngăduie să reconstituim personalitatea celui ce scrie printr-un joc de pendulari între literatură și viață, ficțiune și confesiune...” (Vrabie, 2007: 153).

¹¹ „My father never separated life from literature; that was the secret of his influence.” [Tatăl meu nu a separat niciodată viața de literatură; acesta a fost secretul influenței sale.] (t. n.) (Daudet L., 1898: 16).

prețios document despre practica medicală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe de altă parte, traducătoarele, confruntându-se cu necesitatea de a traduce în limba română expresia multor intimități biologice și fiziologice, au depășit, poate mai brutal dar mai sigur, tracul inițierii în arta traducerii¹².

Această traducere colaborativă (sau *traducere colectivă indirectă comparată*¹³) a urmat mai mulți pași care nu exclud în totalitate nici traducerea individuală. De altfel, fiecare masterandă a lucrat autonom la o versiune proprie a textului, iar în cadrul unor întâlniri de lucru a avut loc negocierea unei soluții, relectura și revizuirea versiunii finale realizându-se cu ajutorul unor neparticipanți la traducere. Desigur, acest sistem este oricând amendabil, dar a avut marelle merit că, bazându-se pe complementaritatea competențelor traducătoarelor, a îmbinat în mod fericit preocuparea pentru calitatea traducerii cu avantajele muncii în echipă.

Daniela Hăisan

¹² Dacă reputatul traductolog Jean-René Ladmiral vede traducerea colaborativă cu premise didactice ca pe sediul unei adevărate *clinici traducto-terapeutice* (Ladmiral, 2018: 34-35), putem spera, în calitate de coordonator al acestui proiect de traducere, că traducătoarele textului *La Doulou*, trecând testul dezinhibării lingvistice, nu au făcut decât să progreseze spre traducerea profesională.

¹³ Sintagmă propusă de Joëlle Guatelli-Tedeschi (menționată în Marta Pawłowska & Norbert Nowak, 2018: 95).

Bibliografie:

- Berman, Antoine, „La retraduction comme espace de la traduction”, in *Palimpsestes* n° 4 / 1990, *Retraduire*, Presses Sorbonne Nouvelle, pp. 1-7
- Daudet, Ernest, *Mon frère et moi. Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, E. Plon et Cie, Paris, 1882
- Daudet, Léon, *Alphonse Daudet*, trad. de Charles De Key, Little, Brown and Company, Boston, 1898
- Daudet, Alphonse, *In the Land of Pain*, trad. de Julian Barnes, Vintage Classics, New York, 2016 [2002]
- Dieguez, Sebastian; Bogousslavsky, Julien, „The One-Man Band of Pain. Alphonse Daudet and His Painful Experience of Tabes Dorsalis”, in Bogousslavsky, J.; Boller, F. (eds.), *Neurological Disorders in Famous Artists Part I* [Frontiers of Neurology and Neuroscience, volume 19], Karger, Basel, 2005, pp. 17-45
- Hăisan, Daniela, „(Peri)textuality and a Skyscraper of Footnotes: Alphonse Daudet's *La Doulou* as Translated by Julian Barnes”, in *Messages, Sages and Ages* vol. 4, number 2 / 2017, pp. 46-57
- Hill, Leslie, *Maurice Blanchot and Fragmentary Writing. A Change of Epoch*, Continuum International, London & New York, 2012
- Ladimiral, Jean-René, „La traduction au pluriel”, in Enrico Monti & Peter Schnyder (dir.), *Traduire à plusieurs / Collaborative Translation*, Orizons Universités, 2018, pp. 19-35
- Lejeune, Philippe, *Je est un autre. L'autobiographie de la littérature aux médias*, Seuil, Paris, 1980
- Mavrodiin, Irina, „Le faire du traducteur de littérature ou pour une pratico-théorie auctoriale”, in *Atelier de Traduction* № 3 / 2005, Editura Universității Suceava, pp. 35-38
- Pawlowska, Marta & Norbert Nowak, „Traduire à plusieurs et à distance: quelques remarques sur la traduction collective”, in Enrico Monti & Peter Schnyder (dir.), *Traduire à plusieurs / Collaborative Translation*, Orizons Universités, 2018, pp. 91-114
- Vrabie, Diana, „Paradigmele discursului autobiografic”, in *Philologica Jassyensis*, An III, nr. 2 / 2007, pp. 145-154